

Клео Протохристова

С внимателен и знаещ
поглед, без усмивка

Авторът на „Погледи и усмивки“ не е сред водещите имена на новата английска литература, но е достатъчно известен на широката публика – и като писател, и като автор на телевизионни пиеси, и като сценарист. По романа му „Ветрушка“ е направил успешен и популярен филм („Кес“) един от най-именитите режисьори на Англия – Кей Лоуч, а екранизацията на „Погледи и усмивки“ е спечелила наградата за филм на съвременна тема на кинофестивала в Кан през 1981 година.

Ако искаме да определим мястото на Бари Хайнс в съвременния английски роман, ще се наложи да го легитимираме чрез традицията, към която той принадлежи – на т.нар. работнически роман. От една често използвана и инерционно съхранявана гледна точка към литературния процес в Англия ангажираната с работническата тема белетристика изглежда периферно явление. В плана на аналитичния подход към литературно-историческата приемственост обаче Бари Хайнс се оказва обвързан с творческа общност, която включва безспорни колоси на английското романно изкуство, като Дикенс и Д. Х. Лорънс, редица от небезизвестни писатели – Алън Силитоу, Дейвид Стори, Сид Чаплин, Мелвин Браг, както и автори като Стан Барстоу и Джон Уейн, макар и само с отделни техни книги.

Колкото и привлекателна да е за критика една така авторитетна „родова принадлежност“, да отнесем Бари Хайнс без каквито и да е уговорки към авторите на работнически романи означава да се лишим от съответна на своеобразието на творчеството му представа. Писателят предлага свой, съвършено индивидуален вариант на традиционния тематичен модел, в който съблюдаването на конкретни „жанроопределящи“ правила се съчетава с нетипична, а понякога и провокиращо неочаквана интерпретация на обичайния материал. Бари Хайнс е художник на документално-достоверното, на ежедневно и битово принизеното. Основен патос на творбите му е защитата на демократичните обществени принципи, остротата на наблюдението го води към сурова и открита критика на социалните несъвършенства и към изсичането на нелицеприятни истини. Между благодатните предпоставки за успехите му в тази насока най-решаваща роля играе произходът му. Той е роден в едни от най-важните работнически райони на Англия – Южен Йоркшир, и притежава личен опит в едва ли не задължителната за областта миньорска професия. Тези факти обясняват почти документалната автентичност в произведенията му, особено силно изявена в „Цената на въглищата“ (1979) – роман, който, обединил две телевизионни пиеси на автора, разказва за измислени събития, провокирани от действителното посещение

на уелския принц Чарлс в една въгледобивна мина през 1977 година. Бари Хайнс познава живота на своите герои и го пресъздава с разбиране, с усет за скритите в баналните подробности смисли, които за чуждото око биха останали неразпознаваеми. За разлика от повечето познати писатели на „работническата тема“, които търсят в ежедневието предимно драмата, както и „героя“ в безличната среда, Б. Хайнс разработва съвременен вариант на създадената и утвърдена от Флобер естетика на баналното. В специфичния му подход към живота на онеправданите трудови маси водещ момент е безпристрастното регистриране на действителните факти, които с последователността си оформят унилото еднообразие на убийствено безсъдържателен и лишен от перспектива живот. Изграденото по този начин привидно неамбициозно, едва ли не движещо се по инерция повествование прикрива сериозна и ангажирана авторска позиция на самоограничение и себеотрицание, в която първичният за всеки художник импулс за собствена изява е подчинен на стремежа към последователна над-личностна обективност.

Тази непротиворечива безпристрастност обаче при по-внимателно вглеждане се оказва само външна обвивка на далеч по-сложен творчески подход. Защото нанизът от житейски детайли и понякога дори досадни битови реални, които изпълват романите на Бари Хайнс, при опит за съдържателен анализ се оказва твърде накъсан, а елипсите, с които авторът очевидно напълно съзнателно борави, принуждават читателското възприятие да се придвижи към по-стабилната и плътно изградена плоскост – тази на загатнатите смислови внушения и символични съотнасяния. Особено изразително се проявява това творческо своеобразие на писателя в романа му „Ветрушка“ (1968)¹, в който с покоряваща, макар и свенливо прикривана емоционална щедрост е разказана историята на странното и трогателно приятелство между едно момче и дресирания от него сокол. Героят на романа – Бали – е на прага на юношеството, но в този в една или друга степен болезнен за всички преход той е лишен както от носталгия към отиващото си детство, така и от интерес и надежда за бъдещето. Израснал в бедност и в духовна и емоционална пустота, Били открива в соколчето-ветрушка компенсация за житейския си недоимък, единствен обект на привързаност, амбиция и възхищение, основание за самоуважение. Самата птица със своята дива свирепост и изострена до краен предел чувствителност проявява несложната но трогваща и завладяваща природа на момчето, в която се съчетават

1. Преведен на български – С., Отечество, 1988 г.

дръзката острота и неприспособимост на характера с инстинктивната потребност да бъде приласкано и опитомено.

„Погледи и усмивки“ е шестият роман на Бари Хайнс, публикуван в 1981 година. В него той се съсредоточава върху проблема за безработицата, видян чрез съдбата на онези, които едва навлизат в живота и търсят както пътя и мястото си в обществото, така и самите себе си. С обичаен повествователен жест авторът ни запознава с героя и неговото обкръжение в момента, когато той завършва образованието си. Оцелялата в училище готовност на младите да приемат живота като игра, като предизвикателство, с което си заслужава да се сблъскаш, за да го преодолеш, се пречупва в неумолимите като последователност житейски несгоди и в безнадеждната повторителност на едни и същи безрадостни и унижителни ситуации. Наистина младостта има компенсаторни възможности по отношение на социално-икономическите проблеми, които се изправят пред героите на романа. Но именно във външната динамика на младежкото съществуване – срещи, стълкновения, емоции, съдбовни сближавания – се очертава реалната същина на ежедневната трагедия, описана от автора. Отсъствието на житейска перспектива се оказва губелно за човешките ценности. Бари Хайнс не слугува на клишираната представа за „бедния, но честен“ герой, който пряко всякакви изпитания съхранява високата си нравственост, за да послужи като образцов пример за победата на духовното над материалното. В „Погледи и усмивки“ авторът показва как непреодолимата социална без-перспективност руши личността, съсипва богатството на мисълта и на чувствата, превръща основните опори на човешкото битие – като семейството и любовта – в жалък, неносещ радост изход. Героите му страдат от емоционална вялост, духовният им живот непрекъснато обеднява. Основно съдържание на съжителството между близки по родство или приятелство хора стават безразличието, досадата и в най-добрия случай – някаква едва мъждукаща привързаност. И нещо друго, още по-съществено и със значително по-широка валидност, отколкото конкретното ситуиране на историята в английската безработна маса предполага – проблемът за алтернативата на лишеното от цел, от смисъл и от достойнство съществуване, която се свежда до нравствения компромис. Илюстрация на тази закономерност в романа е Алън, който прави обезпечения със социална и материална престижност избор, като заплаща с доброволно прието социално-политическо късогледство, морално безпаметство и личностна деградация.

Траекторията на мъчителната и по правило неуспешна социална

адаптация на младите герои е означена в на пръв поглед неизразителното и дори донякъде случайно заглавие „Погледи и усмивка“. Но то буквално назовава зловещия капан на благоприлична привидност, който унищожавя способността и желанието за естествено и съдържателно общуване, като ги изкривява до лицемерните жестове на съзнателно избягвания междучовешки контакт. Мик и неговите връстници няма какво да получат от обществото освен любезните погледи и усмивки на служителите в отдела за безработни или в общественото осигуряване, както и на всички онези, от които се очаква да имат някакво отношение към съдбата на младите хора. Самите те в отношенията помежду си се оказват впримчени в автоматичната размяна на погледи и усмивки.

В наглед твърде безизкусната повествователна линия на романа погледите и усмивките играят ролята на своеобразни знаци, чиято множественост се синхронизира с монотонния би-тиен ритъм на героите, за да се превърне, в метафора на нематериалната, но и непроницаема стена, която ги оттласква от територията на смисленото и мотивирано социално осъществяване. Вече в словесната фактура на романа периодичната им поява изплита здрава мрежа от смислови и лексикални съответствия, за да подчини иначе сякаш разсеяния и разпилян повествователен поток на единно, смислоизграждащо движение. В него откриваме съсредоточения и угрижен поглед на автора, който си позволява да заяви за себе си едва в тези най-дискретни и неуловими пластове на творбата си. Там именно може да се разпознае присъствието му – освободено от ласкателната за читателя фамилиарност и от подкупващи усмивки. Присъствие, което търси сериозно, същностно и непременно самокритично съучастие.

КРАЙ

© 1989 Клео Протохристова

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2008

Издание:

Бари Хайнс. Погледи и усмивки
Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1989

Преведе от английски: Диана Ботушарова

Редактор София Василева

Художник Димо Кенов

Художник-редактор Веселин Христов

Технически редактор Ирина Йовчева

Коректор Мая Поборникова

Английска. I издание

ЕКП 07/953662331 1/5037-427-89. Издателски N 2815

Формат 84×08/32. Печатни коли 13,50. Издателски коли 11,34

Условно издателски коли 11,55

Дадена за набор на 11. VIII. 1989 г. Излязла от печат на 30. XI. 1989 г.

Печатница „Димитър Благоев“, София

Цена 1,77 лв.

First published by Michael Joseph Ltd. 1981

Published in Penguin Books 1983

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/9129>]